

Smaastykker.

IV.

EN BOK UR PAULUS HELIES BIBLIOTEK.

Av O. Walde.

För flera år sedan påträffade undertecknad i Stifts- och läroverksbiblioteket i Strängnäs en volym, som genom sin provenienshistoria torde kunna påräkna ett visst intresse i Danmark. Den har nämligen tillhört den berömde karmelitermunken lektor Paulus Helie (Poul Helgesen), av vars förmodligen icke så obetydliga boksamling endast sparsamma rester hittills återfunnits¹. Volymen, som är inbunden i ett brunt fårskinnsband med blindpressningar av tidig 1500-talstyp, innehåller kyrkofadern Tertulliani Opera (Basel, Joh. Froben, 1521, Fol.) och har 1524 förvärvats av Paulus Helie, såsom framgår av inskriften överst på titelbladet: Liber Fratris Pauli Helie quem emit duobus aureis & 20ß anno dominj 1524. En del marginalanteckningar av hans hand, särskilt i bokens senare avsnitt, förekomma även i denna, liksom i de tidigare funna volymerna ur hans bibliotek.

Boken har på ett tidigt stadium hamnat i Sverige och har möjligen såsom arvegods övergått till den först nämnde svenske ägaren. Paulus Helie var som bekant bördig från Varberg i Halland, men hans moder var av svensk här-

¹) Följande böcker med Paulus Helies namn, samtliga foliovolym, nämnas i Det danske Sprog- og Litteraturselskabs utgåva av hans skrifter, Bd. 6, Kbhvn. 1937, s. 203—211: Christiern Pedersens Parisupplaga 1514 av Saxo, Ambrosius, Opera, P. 1—2 (Basel 1516), Jacobus Faber Stapulensis, Commentaria in epistolas S. Pauli (Paris 1512) och Flavius Josephus, Opera latine interpretata (Basel 1524).

komst. Om hans öden efter 1535 äro de danska källorna förtegrna och ingenting är bekant om hans dödsår. Måhända har han slutat sina dagar i den halländska hembygden och hans kvarlåtenskap, vari då även ingått hans boksamling, skiftats mellan arvingarna. Om den här berörda volymen ur hans bibliotek säger en senare inskrift, att den 1562 den 1 september förvärvades av kyrkoherden i Älvsborg Jacobus Johannis för 4 stockholmska mark från Jens Skrivare, även kallad Jens Kålling, av tillnamnet att döma bördig från Kullings härad i Västergötland¹. Då Jacobus Johannis kallar sig pastor Elfsburgensis, är det troligt att han varit präst i Älvsborgs stad och icke slottspastor på Älvsborgs fästning, ty i så fall borde hans titel hava varit pastor in arce Elfsburgensi eller liknande. Jag har emellertid i litteraturen ej kunnat finna någon förteckning vare sig på slottspastorerna på Älvsborgs slott eller på kyrkoherdarna i den härtill angränsande stadsförsamlingen. Gustav Vasa grundade nämligen i början på 1540-talet en stad på området söder och väster om Älvsborgs fästning, dit invånarne i det på andra sidan Göta älv belägna Nya Lödöse förmåddes flytta².

Jag antar att den nämnde prästen i Älvsborg Jacobus Johannis varit samme man som 1565 nämnes som ordinararius i Örebro och 1569 av Johan III utsågs till biskop i Skara³, men har ej kunnat leda detta i bevis. En namnteckning av kyrkoherden i Örebro Jacobus Johannis under ett riksdagsbeslut 1569 i Svenska riksarkivet förefaller

¹) Överst på fol. a 6 verso står följande inskrift: Liber Jacobi Johannis pastoris Elffzburgensis emptus 1 Septembris Anno etc. 62 aff Jens Schriff eller Jens Kålling quatuor marcis holmensibus. En liknande inskrift, på grund av vattenskada något utsuddad, finnes på titelbladet.

²) Se härom och om stadens kortvariga öden Alb. Lilienberg, Stadsbildningar och stadsplaner i Götaälvs mynningsområde (Skrifter utg. till Göteborgs stads 300-årsjubileum, 7, 1928), s. 60 ff.

³) Hagström, Strengnäs stifts herdaminne, 4, s. 66 f., Warholm, Skara stifts herdaminne, 1, s. 22 f.

emellertid ej vara skriven av samma hand som gjort anteckningen i Paulus Helies exemplar av Tertullianus.

Jacobus Johannis har troligen ej länge fått vara i besittning av sin nyförvärvade skatt, då boken förmodligen vid Älvsborgs erövring i september följande år tagits som krigsbyte av danskarne. Att den återkommit till Danmark sluter jag nämligen därav att på titelbladet är inskriven devisen 'Medullas non cortices', som vi påträffa på så många böcker i danska samlingar (ur greve Otto Thotts bibliotek?). Att även litterärt krigsbyte tagits i Sverige under kriget 1563—70 har jag funnit flera exempel på, låt vara att de svenska biblioteken varit betydligt mindre välförsedda än de danska voro vid den svenska ockupationen av Danmark nära hundra år senare¹. Tertullianus' Opera har emellertid än en gång gjort resan över Sundet, dock obekant vid vilken tidpunkt, och så småningom hamnat i den lilla stiftstaden vid Mälaren.

¹) V. Madsens Katalog over Det kgl. Biblioteks Inkunabler upptar som nr. 4063 en Valerius Maximus-upplaga (Venezia 1487), som Holger Ottesen Rosenkrantz anammat som god pris i Älvsborg den 1. sept. 1563. — Jfr. även Walde, Ett minne från nordiska sjuårskriget (i Nord. tidskr. f. bok- o. bibl.-väsen 18, s. 145 ff.).